

УДК 061.22:94(477.43/44)

DOI: 10.31651/2076-5908-2022-2-105-112

КАДЕНЮК Олександр Степанович,
доктор історичних наук, професор кафедри
права, професійної і соціально-гуманітарної
освіти Закладу вищої освіти «Подільський
державний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2173-605>
e-mail: akadenyuk@gmail.com,

НЕСТЕРЕНКО Валерій Анатолійович
кандидат історичних наук, доцент кафедри
права, професійної і соціально-гуманітарної
освіти Закладу вищої освіти «Подільський
державний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7360-1067>
e-mail: nesterenko66@ukr.net

НАУКОВІ ТОВАРИСТВА В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ: ОСЕРЕДОК НАУКОВОЇ ДУМКИ НА ПОДІЛЛІ В ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ ХХ ст.

***Анотація.** У статті аналізується та досліджується діяльність наукових товариств на Поділлі, зокрема у Кам'янці-Подільському. Зазначено, що початком діяльності наукових товариств є те, що в період з 1911 і по 1916 рр. було організовано «Товариство подільських природодослідників і любителів природи» на чолі з визначним науковцем, колишнім професором Новоросійського університету Петром Бучинським. В дореволюційний період чималу роботу у вивченні історичних старожитностей і артефактів Подільської губернії відіграло «Подільське церковне історико-археологічне товариство» на чолі з Миколою Яворовським та Юхимом Сіцінським.*

У грудні 1919 р. на базі Кам'янець-Подільського Державного Українського університету було створене наукове товариство, яке було одним із перших в Україні наукових осередків, для якого проблеми української літератури, мовознавства, історії України вийшли на перший план. Робочою мовою товариства була українська. У середині листопада 1920 р. на Поділлі утвердилась радянська влада, що змусило деяких активних членів наукового товариства залишити місто над Смотричем. Одні, активні учасники українських національно-визвольних змагань (Л. Білецький, В. Біднов, С.Бачинський) емігрували за межі радянської України, інші (як професор Є. Тимченко) виїхали до центральних наукових центрів УСРР (Києва, Одеси). Проте, незважаючи на суттєві кадрові втрати наукове товариство продовжило своє існування, хоча фактично воно поділилось на дві організації: історико-філологічне товариство та товариство точних наук.

***Ключові слова:** Поділля, наукове товариство, університет, інститут народної освіти, галузі науки.*

Постановка проблеми. В умовах трансформації вищої освіти в сучасній Україні та пошуків нових методів проведення дослідницької роботи важливо вивчити ті форми організації наукового життя, які були характерні для попередніх часів. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. велику роль у здійсненні наукової роботи проводили спеціалізовані товариства. Зокрема, у Кам'янці-Подільському з 1911 по 1916 рр. плідно працювало «Товариство подільських природодослідників і любителів природи» на чолі з визначним науковцем, колишнім професором Новоросійського університету Петром Бучинським. В дореволюційний період чималу роботу у вивченні історичних старожитностей і артефактів Подільської губернії відіграло «Подільське церковне історико-археологічне товариство» на чолі з Миколою Яворовським та Юхимом Сіцінським. Їхня діяльність добре висвітлена в сучасній українській історіографії та в працях краєзнавців [1]. Менше відомо про працю наукового товариства, що було утворено у грудні 1919 р. на базі Кам'янець-Подільського Державного Українського університету (далі – КПДУУ). Воно стало «дітищем» Української національно-демократичної революції 1917-1921 рр. Тому на відміну від попередніх

подібних товариств, які не виходили за межі офіційної імперської наукової парадигми та друкували свої праці російською мовою, воно було одним із перших в Україні наукових осередків, для якого проблеми української літератури, мовознавства, історії України вийшли на перший план. Робочою мовою товариства була українська.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча ця проблематика ще не стала об'єктом спеціального дослідження, однак у численних працях О. М. Завальнюка, Л. В. Баженова, Комарницького О. Б. та інших розповідається про тих визначних вчених, які працювали у науковому університетському товаристві [2]. Проте, дослідники головну увагу зосередили на подіях 1919-1920 рр., в той час як діяльність наукового товариства при Інституті народної освіти на початку 1920-х років не стала об'єктом його спеціального вивчення.

Метою дослідження є висвітлення діяльності наукових товариств, особливостей їх організації у Кам'янці-Подільському на початку 1920-х рр. Для досягнення цієї мети потрібно вирішити такі завдання: проаналізувати основні етапи в діяльності товариства, висвітлити життєвий та науковий шлях тих активних його членів, про яких нечасто згадується у вітчизняній історичній літературі: М. М. Семенова, Є. Д. Сташевського, С. Ю. Гаєвського та інших. Джерельна база представлена документами, які дозволяють розкрити зазначену наукову проблему. Провідну роль серед них відіграють архівні матеріали, що зберігаються у фондах державних архівах Вінницької (далі ДАВО) та Хмельницької областей (далі ДАХО). Зокрема, у фондах Ф. 1421. Кам'янець-Подільський історичний музей, Ф.р.6. Кам'янець-Подільський повітовий відділ народної освіти (1920-1923 рр.), Ф.р. 302 Кам'янець-Подільський педагогічний інститут, Ф. р. 5. Кам'янець-Подільський окружний відділ народної освіти (1923- 1930 рр.). Використаний комплекс джерел та дослідницької літератури дає можливість розкрити мету наукової публікації.

Виклад основного матеріалу. Наукове товариство при Кам'янець-Подільському університеті було засновано 10 грудня 1919 р. Воно спочатку складалось з двох цілком автономних секцій: історико-філологічної та секції точних наук. У подальшому планувалось створити ще дві секції, але цей задум у життя втілений не був, 20 грудня 1919 р. відбулось установче засідання секції точних наук. До нього прийняли тих науковців міста, спеціалістів з математики, фізики, природничих наук, які вже мали друковані праці. На початку 1920 р. секція налічувала 20 дійсних членів та одного наукового співробітника. Її головою було обрано визначного українського вченого, колишнього професора Новоросійського університету, а пізніше Кам'янець-Подільського Державного Українського університету (КПДУУ) Петра Бучинського [3]. Його заступником було обрано професора М. Федоріва, а секретарем – декана сільськогосподарського факультету, активного учасника революції, колишнього заступника Трудового Конгресу України С. В. Бачинського [4].

На першому засіданні секції колишній прес-аташе президента ЗУНР Є. Петрушевича, учасник Західноукраїнської революції Нестор Гаморак прочитав біографію відомого українського вченого Івана Верхратського та розповів про його внесок про розвиток природничих наук. Активним учасником секції був астроном О. Аленич. Уродженець Катеринослава, він згодом закінчив фізико-математичний факультет Московського університету. Видав кілька наукових праць. У 1915. повернувся до Катеринослава, де викладав фізику і математику в різних міських навчальних закладах. Під час бурхливих революційних подій йому пропонували роботу у Пермському університеті, але О. Аленич вирішив працювати в українському університеті і в січні 1919 р. посів посаду асистента на кафедрі фізики К-ПДУУ, де викладав астрономію. У лютому 1920 р. на засіданні секції точних наук він висунув пропозицію про створення університетської обсерваторії [3]. Часто на засіданнях секції виступав Сергій Бачинський. Зокрема, 12 лютого 1920 р. він виголосив доповідь «Вищі технічні школи і університет» [5].

Співробітники секції точних наук взяли посильну участь у створенні Українського технічного товариства, яке розпочало свою працю в Кам'янці-Подільському 28 травня 1920 р. Його головою було обрано Віктора Леонідовича Злотчанського [6]. Він був випускником фізико-математичного факультету Юр'ївського (Дерптського) університету. В часи революції вступив до УСДРП, працював вчителем Кам'янець-Подільської гімназії. Будучи гласним міської думи від української фракції, входив до складу комісії з створення у

місті університету. Під час антигетьманського повстання очолив міський осередок Українського Національного Союзу, а на початку 1919 р. – обраний депутатом Трудового конгресу від української інтелігенції Подільської губернії.

Крім нього, до складу товариства увійшли І. Романкевич (у майбутньому – керівник міського хімічного технікуму), математик Віктор Бернацький та інші.

Сьомого грудня 1919 р. під головуванням професора КПДУУ Є. К. Тимченка розпочала діяти історико-філологічна секція наукового товариства [7]. Євген Костянтинівич Тимченко, уродженець Полтави, наприкінці XIX ст. був членом Братства Тарасівців та Старої Громади. Пізніше, після закінчення історико-філологічного факультету Київського університету працював в редакції часопису «Киевская старина», викладав у Варшавському університеті. Під час революції – депутат Центральної Ради від «Просвіти», наприкінці 1918 р. – голова постійної комісії ВУАН для складання історичного словника української мови. У 1919 р. починає працювати у Кам'янець-Подільському університеті. Його авторитет серед наукової спільноти міста був величезний і саме його обрали головою секції, незважаючи на те, що в КПДУУ у 1920 р. працювало чимало знаних вчених.

На першому засіданні історико-філологічної секції, що відбулось 7 грудня 1919 р. з науковими доповідями виступили приват-доценти Л. Білецький та П. Клепатський, а 14 грудня – професор В. Біднов та приват-доцент М. Драй-Хмара [7]. Особливий інтерес та дискусію серед присутніх викликала доповідь Л. Білецького «Нові дані до шкільних років І. Котляревського і його походження».

Упродовж 1920 р. історико-філологічна секція часто проводила свої засідання. Зокрема, слухачі могли прослухати і взяти участь в обговоренні наступних доповідей: професора Л. Білецького «Про початок історії української письменності»,

«До питання про переклад Біблії Т. Шевченком», приват-доцента П. Клепатського «Литовсько-руські літописи», «Гайдамаки Т. Шевченка у світлі історії», «Місцеві і монастирські літописи», «Синодики та їх значення», «Антонович як історик», «Мемуари чужеземців про Степана Разіна», приват-доцента П. Клименка «Грамоти Міндовга», «Закони історичного розвитку території Поділля», «Поділля і Корона Польська», приват-доцента М. Васильківського «Релігійність в творчості Т. Шевченка» та інших [8, 1-20.].

Загалом праця наукового товариства у 1920 р. у Кам'янці-Подільському проходила у важких умовах: деякі науковці, уродженці Галичини, у перші місяці 1920 р зазнали репресій з боку польської військової адміністрації. Аж ніяк не сприяли його плідній діяльності політична нестабільність та важке матеріальне становище викладачів та студентів університету.

У середині листопада 1920 р. на Поділлі утвердилась радянська влада. Деякі активні члени наукового товариства залишили місто над Смотричем. Одні, активні учасники українських національно-визвольних змагань (Л. Білецький, В. Біднов, С. Бачинський) емігрували за межі радянської України, інші (як професор Є. Тимченко) виїхали до центральних наукових центрів УСРР (Києва, Одеси). Проте, незважаючи на суттєві кадрові втрати наукове товариство продовжило своє існування, хоча фактично воно поділилось на дві організації: історико-філологічне товариство та товариство точних наук. Останнє час від часу проводило свої засідання. Так, 28 травня 1921 р. воно заслухало доповідь відомого вченого В. Геріновича «Клімат Кам'яниччини» [9]. Статус даного товариства, проте, був невизначений. Пізніше його члени більше уваги приділяли науковій праці в Інституті народної освіти чи в сільськогосподарському інституті, тому поступово його праця звелась майже нанівець. Засідання проходили рідко.

Дещо активніше працювала філологічно-історична секція. На початку 1921 р. місцевою владою було затверджено її статут. Метою діяльності секції визначалось дослідження на основі місцевих архівів історії, літератури, археології України взагалі і на Поділлі зокрема. Важлива увага приділялась також «підготовці молодих наукових сил до дослідницької роботи» [8, 108].

На початку 1921 р. секцію очолив Євген Григорович Шашевський. Він народився в с. Зіньків Подільської губернії у 1871 р.. Після закінчення Тульської гімназії навчався в Київському університеті на юридичному та історико-філологічному факультетах. Останній

закінчив у 1908 р. і був залишений на кафедрі російської історії для підготовки до професорського звання. Тоді ж став лектором Київського комерційного інституту. Згодом обраний приват-доцентом Київського університету і вищих жіночих курсів. У 1913 р. захистив дисертацію на тему «Нариси з історії царювання Михайла Федоровича. Московське суспільство і держава перед Смоленською війною» й одержав ступінь магістра російської історії. Під час революції працював професором Київського університету, входив до складу Інституту по вивченню економічної кон'юнктури України УАН, очолював Близькосхідний інститут. У 1920 р. починає працювати приват-доцентом Новоросійського інституту. Київ він залишив не в останню чергу через те, що у липні 1919 р. був заарештований чекістами за «контрреволюційну діяльність», але швидко звільнений. На початку 1921 р. Є. Сташевський стає ординарним професором Інституту народної освіти в Кам'янці-Подільському [10, 15]. Викладав економічну історію, нову історію Англії та Росії.

Враховуючи величезний досвід, саме Євгена Сташевського було затверджено головою секції. Певну роль відгравала і та обставина, що він не був помічений в українському національно-культурному процесі, українською мовою не володів, а в анкетах називав себе «великоросом» [10, 48]. Цим він відрізнявся від діячів українського національно-визвольного руху: П. Клименка, П. Клепатського, М. Драй-Хмари та інших, до яких місцева влада ставилась з підозрою. Разом з тим, працюючи в Кам'янець-Подільському ІНО, часто критикував комуністичні методи управління вищої освіти, вважаючи їх не ефективними [11, 4].

У Кам'янці Є. Сташевський з головою поринув у дослідницьку діяльність. Він ґрунтовно і ретельно досліджував кам'янецькі архіви. Результатом цієї праці стали доповіді вченого на засіданнях товариства: «Інвентарі подільських маєтків (на підставі джерел Кам'янець-Подільських архівів)», «Люстрація Подільських староств 1798 року», «Перехід від натурального господарства до грошового», «Експлуатація корисних копалин в епоху кріпацтва» [8, 109].

На початку 1921 р. замість вибулих членів історико-філологічної секції товариства до нього було кооптовано філологів Костя Копержинського та Миколу Семенова. Зокрема, уродженець Подільської губернії К. Копержинський виступив у 1921 р. із доповідями «Джерела до творів В. Суражського» та «Творчість М. Достоєвського під оглядом загальної теорії творчості» [8, 110].

Про наукову діяльність професора Миколи Матвійовича Семенова мало відомо широкому колу дослідників, тому висвітимо його життєвий та творчий шлях докладніше. Він народився 12 жовтня 1893 року в сім'ї лікаря [12, 116]. Після закінчення Московської гімназії вступив на історико-філологічний факультет Московського університету. Розпочав свої наукові дослідження під керівництвом відомих професорів М. М. Покровського та С. В. Рождественського. Отримав срібну медаль за написання наукової роботи «Синтаксис Менандра», а весною 1918 р. був залишений професорським стипендіатом Московського університету. Проте, у вересні М. Семенов переїжджає до Києва, де стає викладачем класичної філології жіночих вечірніх курсів, а одночасно – професорським стипендіатом Київського Українського університету Св. Володимира. З квітня 1919 р. М. Семенов – співробітник Української Академії наук зі спеціальності «Українська мова». У липні 1919 р. працював секретарем історико-філологічного факультету Київського Українського Університету. У квітні 1920 р. через нестабільну ситуацію залишає Київ. Був відряджений до Одеського університету, а у вересні цього ж року стає приват-доцентом кафедри класичної філології Кам'янець-Подільського державного українського університету [12, 113]. Викладав вступ до мовознавства, історію української мови, латинську мову і стилістику та інші спеціальні курси.

Після реорганізації університету в Інститут теоретичних наук деякий час працював в Одесі, але потім повернувся до Кам'янця-Подільського, де очолив факультет професійної освіти місцевого ІНО та став активним співробітником місцевого наукового товариства. У 1921-1922 рр. він виступив на засіданнях історико-філологічної секції із доповідями «Впливи війни та революції на розвиток української мови», «Український переклад «Александрії», «Мрія про золотий вік у всесвітній літературі», «Сапфо: життя і творчість», «Про життя

книги» та інші. Всього у 1919-1923 рр. науковець підготував близько 30 наукових праць [12, 113-114].

На початку 1921 р. до міського наукового товариства було зараховано галичанина Антона Григоровича Бориса, 1880 р. народження [12, 200]. Він закінчив гімназію у Перемишлі, у 1905 р. – філософський факультет Віденського університету. Працював у різних навчальних закладах Галичини. Під час першої світової війни у 1915-1916 рр. служив рядовим в корпусі Українських січових стрільців. Потім повернувся до вчительської роботи у Рогатинській гімназії. Взяв участь у революційних подіях в Західній Україні із-за чого переслідувався польською владою. Улітку 1919 р., залишивши дружину та двох своїх дітей у Галичині, він переїжджає до Кам'янець-Подільського. З січня 1920 р. викладав вступ до педології та основи фізіологічної психології в університеті, одночасно працював учителем в гімназії ім. Степана Руданського [13, 201]. Брав активну участь в політичних подіях. Розділяв комуністичні погляди, вступив до лав кандидатів в КП(б)У. У вересні 1920 р. А. Г. Борис був секретарем та архіваріусом Галицького ревкому (Галревкому), який був створений в Києві у липні 1920 р. для організації радянської влади на території Західної України [12, 200]. Його головною метою було утворення Галицької Соціалістичної Радянської Республіки. Головою Галревкому був Володимир Затонський. Спочатку Галревком мав певні успіхи і навіть намагався провести вибори постійних органів радянської влади та скликати загальногалицький з'їзд Рад. Проте 15 вересня 1920 року у зв'язку з відступом Червоної армії з території Західної України під тиском контрнаступу польського війська Галревком покинув Тернопіль. А 21 вересня 1920 року припинив існування.

Після цього А. Г. Борис став одним із керівників Галицького бюро при ЦК КП(б)У, що мало намір продовжити боротьбу з Польщею та поширювати революцію далі на європейські держави. У грудні 1920 р. він був задіяний при 41-й полковій дивізії, яка ставила своїм завданням організацію радянської влади в Галичині. Одночасно працював в Раді народного господарства у Кам'янці-Подільському. Після підписання Ризького мирного договору 1921 року Галбюро ліквідували. А. Г. Борис починає викладати у Кам'янець-Подільському ІНО вступ до педології, основи фізіологічної психології [13, 200].

Загалом же, у діяльності наукового товариства у 1921-1922 рр. помітно тенденцію до зменшення кількості слухачів наукових доповідей. Вони все більше мали закритий характер.

Наприкінці 1922-1923 рр. чимало активних членів наукового товариства при Кам'янець-Подільському ІНО через різні причини залишають місто. І серед них активні члени товариства: Є. Сташевський, П. Клепатський, К. Копержинський, П. Клименко, С. Гаєвський, М. Драй-Хмара, М. Васильківський та деякі інші. Кадровий потенціал наукової організації значно послабився.

Перше засідання реорганізованого товариства відбулось 17 липня 1923 р. На ньому головою історико-філологічної секції замість Є. Сташевського було обрано М. Семенова, а його заступником – тодішнього директора історичного музею О. Неселовського [7, 8]. Крім того, новими членами товариства стали колишній заступник Подільської «Просвіти», а пізніше один із провідників українізації освітніх закладів на Поділлі, С. Іваницький, завідувач міської художньо-промислової школи В. Гагенмейстер та аспіранти утвореної у 1922 р. науково-дослідної кафедри історії, економіки та культури Поділля В. Герасименко, В. Зборовець, М. Карачківський, В. Свідзінський, Ф. Шумлянський, Ю. Філь. У Кам'янці-Подільському вони робили свої перші наукові кроки. У подальшому вони стали відомими науковцями. Зокрема, М. Карачківський став відомим істориком, працював у Києві під керівництвом визначного історика України, академіка М. С. Грушевського. В. Свідзінський пізніше став визначним українським поетом.

У 1923 р. історико-археологічна секція наукового товариства при ІНО провела кілька своїх засідань. Зокрема, 24 липня Юхим Сіцинський у своїй доповіді прорецензував праці О. Прусевича «Кам'янець-Подільський» та польського історика Л. Б'ялковського «Поділля в XVI ст.» [8, 1]. Цікаво, що у дискусії Ю. Сіцинський висловив думку проте, що відомості про Кам'янець-Подільський з'являються тільки з XIV ст.. Отже знаний дослідник подільської історії підтримував литовську версію заснування міста. В серпні було заслухано доповіді М. Курневича «Основні принципи психології Рібо та його метод», М. Суслопарова «Нариси

з історії бібліотечної справи на Україні» та доповідь М. Семенова «Про соціальні фактори в житті мови» [8, 21]. Проте, вони не викликали великого резонансу в науковому та культурно-освітньому середовищі міста.

У серпні 1923 р. під керівництвом професора М. Федоріва відбулось засідання секції точних наук. Заслуховувалась доповідь асистента В. Бржосньовського «Стан сільського господарства Кам'янецької округи по даних 1923 р.» [8, 9]. В обговоренні взяли участь викладач сільськогосподарського інституту О.Мельник та майбутній ректор інституту народної освіти В. Геринович.

Загалом же упродовж року помітно була тенденція поступового занепаду діяльності наукового товариства при ІНО. Остаточоно воно припинило існувати після виїзду М. Федоріва та М. Семенова з Кам'янця-Подільського наприкінці 1923 р.. Якщо М. Федорів у подальшому зробив блискучу наукову кар'єру в центральних науково-дослідних закладах та установах СРСР, то доля М. Семенова була складнішою. Він у 1920-ті роки працював професором Одеського університету. Написав ряд статей про історію окремих приїменникових конструкцій, головним чином у мові старовинних грамот і творів І. Котляревського, а також оглядів правописних проблем і літератури з мови кримських татар. Був репресований. Після звільнення працював у Воронізькому Університеті. З 1944 р. в еміграції, помер 1963 р. в Нью-Йорку.

Ю. Філь, пояснюючи причини припинення діяльності наукового товариства при ІНО, відмічає, що йому «так і не пощастило об'єднати наукові сили і воно розпалося» [14, с. 92]. Деякий час науково-дослідницька праця учених міста концентрувалась навколо науково-дослідної кафедри при ІНО, а у червні 1925 р. на базі Кам'янець-Подільського історико-краєзнавчого музею було створено наукове товариство при ВУАН. Воно складалась з п'яти секцій: краєзнавчої (керівник Ю. Сіцинський), історико-філологічної (О. Неселовський), соціально-економічної (Т. Недужий), педагогічної (В. Зборовець), природничо-математичної (В. Храневич). Воно багато в чому продовжило діяльність попереднього наукового товариства. Але його робота не входить в предмет нашого дослідження.

Висновки. Аналізуючи діяльність Кам'янець-Подільського наукового товариства можна виділити два основних етапи:

Перший - грудень 1919 р. – грудень 1920 р. – коли воно діяло на базі Кам'янець-Подільського Державного Українського університету (КПДУУ). У цей час воно об'єднувало навколо себе визначних науковців, деякі з яких були активними учасниками українських національно-визвольних змагань. Не дивно, що на першому плані були дослідження із історії, етнографії України, українського мовознавства та літературознавства;

Другий – початок 1921-1923 рр., коли товариство функціонувало при інституті народної освіти (ІНО). Це був період початку комуністичного ідеологічного впливу на тематику наукових досліджень. Проте, жорсткої цензури ще створено не було. Тому навіть в цих умовах членам товариства удалось підготувати кілька цікавих українознавчих досліджень. Проте, через велику плінність кадрів та невизначеність свого становища наприкінці 1923 р. наукове товариство при ІНО припинило своє існування.

На завершення відзначимо, що дана стаття далеко не вичерпує усіх аспектів даної проблематики. Тому, що починаючи з 1925 року Всеукраїнська академія наук розпочала реорганізацію та створення нових наукових товариств в різних регіонах України, що потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

Список використаної літератури

1. Трембійський А. М. Євфимій Сіцинський (1859–1937): наукова та громадська діяльність. Хмельницький: Мельник А. А., 2009. 300 с.: портр.
2. Завальнюк О. М. Вихідці із Поділля - викладачі Кам'янець - Подільського державного українського університету (1918-1920 рр.). *Наукові праці Кам.-Поділ. держ. пед. ун-ту: історичні науки*. Кам'янець-Подільський, 2007. Т. 6 (8). С. 300-317; *Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918-1921 рр.)*. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2006. 620 с.; Баженов Л.В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців ХІХ—ХХ ст.: Історіографія. Біобібліографія. Матеріали. Кам'янець-Подільський, 1993. 479 с.; фото;

3. Секція точних наук наукового товариства при Університеті. *Наш шлях*. 1920. 12 лютого.
4. До відкриття обсерваторії в нашому університеті. *Наш шлях*. 1920. 2 березня.
5. Каденюк О.С., Алещенко М.І., Нестеренко В.А. Подільський державний аграрно-технічний університет. Хронологія подій. Документи. Кам'янець-Подільський. 2009. 100 с.
6. Бачинський С. Вищі технічні школи і університет. *Наш шлях*. 1920. 12 лютого.
7. *Наш шлях*. 1920. 2 червня.
8. *Наш шлях*. 1919. 16 грудня.
9. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХМО). Ф.1421. Оп. 1. Спр.1. *Протоколи засідань історико-філологічної секції наукового товариства при Кам'янець-Подільському ІНО (1920-1923 рр.)* 124 аркуші.
10. З діяльності товариства точних наук при Кам'янець-Подільському університеті. *Вісті Кам'янець-Подільського ревкому та Кам'янецького бюро компартії України*. 1921. 28 травня.
11. ДАХМО. Ф. р. 6. Оп.1. Спр. 120. *Автобіографії викладачів вищих навчальних закладів (ІНО, СГІ) Кам'янець-Подільського та заяви про прийом їх на роботу (1921-1922 рр.)* 359 арк.
12. ДАХМО Ф. р. 302. Оп.1. Спр. 24. *Списки викладачів, академічного персоналу Інституту народної освіти їхні характеристики, заяви про прийняття їх на роботу (1922 р.)* 188 арк.
13. ДАХМО - Ф.р. 302. – Оп.1. – Спр. 407. Спр. 407. *Списки викладачів, академічного персоналу Інституту народної освіти їхні характеристики, заяви про прийняття їх на роботу (1922 р.)* 120 арк.
14. Філь Ю. До історії Кам'янець-Подільського наукового при УАН товариства. *Записки Кам'янець-Подільського наукового товариства при Українській академії наук*. Кам'янець-Подільський, 1928. Т. 1. С. 91—99.

References

1. Trembitsky A. M. (2009). *Yevfimiy Sitsinsky (1859-1937): scientific and public activity*. Khmelnytskyi. (in Ukr.)
2. Zavalniuk O. M. (2007). Natives of Podillia - teachers of Kamianets-Podilskyi State Ukrainian University (1918-1920). *Scientific works of Kamienetz-Podolsk State Pedagogical University: historical sciences*. Kamienetz-Podolsk, T. 6 (8). 300-317. Zavalniuk O. M. (2006). *History of Kamienetz-Podolsk State Ukrainian University in names (1918-1921)*. Kamienetz-Podolsk. (in Ukr.). Bazhenov L.V. (1993). *Podillya in the works of researchers and local historians of XIX-XX centuries: Historiography. Biobibliography. Materials*. Kamianets-Podilsky. (in Ukr.)
3. Section of exact sciences of scientific society at the University. *Our way*. (1920). February 12. (in Ukr.)
4. To the opening of the observatory at our university. *Our way*. (1920). March 2. (in Ukr.)
5. Kadenuk O.S., Aleshchenko M.I., Nesterenko V.A. (2009). *Podilsky State Agrarian and Technical University. Chronology of events. Documents*. Kamianets-Podilskyi. (in Ukr.)
6. Bachinsky C. Higher technical schools and university. *Our way*. (1920). February 12. (in Ukr.)
7. *Our way*. (1920). June 2. (in Ukr.)
8. *Our way*. (1919). December 16. (in Ukr.)
9. State Archives of Khmelnytsky region (hereinafter - SAHMO). Ф.1421. Оп. 1. Files 1. *Minutes of the meetings of the Historical and Philological Section of the Scientific Society at the Kamianets-Podilsky INO (1920-1923)*. 124 sheets. (in Ukr.)
10. On the activities of the Society of Exact Sciences at Kamienetz-Podolsk University. *News from the Kamyanets-Podilsky Revolutionary Committee and the Kamyanets bureau of the Communist Party of Ukraine*. (1921). May 28. (in Ukr.)
11. SAHMO. F. r. 6. Op. 1. Dp. 120. *Autobiographies of teachers of higher educational institutions (INO, SGE) of Kamianets-Podilskyi and applications for their employment (1921-1922)* 359 p. (in Ukr.)
12. SAHMO. F. r. 302. Op.1. Fil. 24. *Lists of teachers, academic staff of the Institute of Public Education, their characteristics, applications for employment (1922)* 188 p. (in Ukr.)
13. SAHMO. P. 407. DachmO - F.r. 302. - Op. 1. - D. 407. *Lists of teachers, academic staff of the Institute of Public Education, their characteristics, applications for employment (1922)* 120 p. (in Ukr.)
14. Fil Y. (1928). To the history of the Kamianets-Podilskyi Scientific Society at the UAS. *Notes of the Kamianets-Podilskyi Scientific Society at the Ukrainian Academy of Sciences*. Kamienetz-Podolsk, Vol. 1. P. 91-99 (in Ukr.)

KADENIUK Oleksandr, ScD (History), Professor of the Department of Law, Professional and Social and Humanitarian Education of the Higher Educational Institution “Podillia State University”,
e-mail: akadenyuk@gmail.com
NESTERENKO Valerii, Ph.D (History), of the Department of Law, Professional and Socio-Humanitarian Education of the Higher Educational Institution “Podillia State University”
e-mail: nesterenko66@ukr.net

SCIENTIFIC SOCIETIES IN KAMIANETS-PODILSKYI - THE CENTER OF SCIENTIFIC THOUGHT IN PODILLIA IN THE FIRST QUARTER OF THE TWENTIETH CENTURY

Abstract. Introduction. *The article analyzes and investigates the activities of scientific societies in Podillia, in particular in Kamianets-Podilskyi, which became the main center of formation of scientific societies in Podillia in the first quarter of the twentieth century.*

Methods. *The use of systemic and source analysis, synthesis and special historical methods made it possible to analyse some aspects in the process of formation, establishment and genesis of scientific societies in Podillia in the first quarter of the twentieth century.*

Results. *The article analyzes and investigates the activities of scientific societies in Podillia, in particular in Kamianets-Podilskyi. From 1911 to 1916, the “Society of Podillia Naturalists and Nature Lovers” was founded here, headed by a prominent scientist, ex-professor of Novorossiysk University Petro Buchynskyi. In the pre-revolutionary period, a significant work in the study of historical antiquities and artifacts of Podillia province was played by the “Podillia Church Historical and Archaeological Society” headed by Mykola Yavorovsky and Yukhym Sitsinsky. In December 1919, a scientific society was organized on the basis of Kamianets-Podilskyi State Ukrainian University. It arose as a result of the Ukrainian national-democratic revolution of 1917-1921. Therefore, unlike previous similar societies, which did not go beyond the official imperial scientific paradigm and published their works in Russian, it was one of the first scientific centers in Ukraine, for which the problems of Ukrainian literature, linguistics, history of Ukraine came to the fore. The working language of the society was Ukrainian. In mid-November 1920, Soviet power was established in Podillia. Some active members of the scientific society left the city over Smotrych. Some active participants of the Ukrainian national liberation struggle (L. Biletskyi, V. Bidnov, S. Bachynskyi) emigrated from Soviet Ukraine, others (like Professor E. Tymchenko) moved to the central scientific centers of the USSR (Kyiv, Odesa). However, despite significant staff losses, the scientific society continued to exist, although it was actually divided into two organizations: Historical and Philological Society and the Society of Exact Sciences.*

Conclusion. *In the activities of the Kamianets-Podilskyi Scientific Society, three main stages can be distinguished: the first - from 1911 to 1916; the second - from December 1919 to December 1920, during which time it operated on the basis of the Kamianets-Podilskyi State Ukrainian University, uniting outstanding scientists, some of whom were active participants in the Ukrainian national liberation struggle. The priority areas were research on the history, ethnography of Ukraine, Ukrainian linguistics and literary studies; the third stage - the beginning of 1921 and until 1923 - the activities of the Society at the Institute of Public Education. At this time, the communist ideological influence on the subject of scientific research became noticeable. However, due to the high turnover of staff and the uncertainty of its position at the end of 1923, the scientific society at the INO ceased to exist.*

Keywords: *Podillia, scientific society, university, institute of public education, branches of science.*

Одержано редакцією 11.10.2022
Прийнято до публікації 12.12.2022